

Turcology and Linguistics

Éva Ágnes Csató Festschrift

Edited by
Nurettin Demir
Birsel Karakoç
Astrid Menz

HACETTEPE
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI
2014

Turcology and Linguistics

Éva Ágnes Csató
Festschrift

Edited by
Nurettin Demir
Birsel Karakoç
Astrid Menz

HACETTEPE
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI
2014

Turcology and Linguistics

Éva Ágnes Csató Festschrift

Edited by

Nurettin Demir

nurettindemir64@gmail.com

Tel: 0312 297 85 10

Birsel Karakoç

birsel.karakoc@lingfil.uu.se

Astrid Menz

menz@oidmg.org

Yayın Hakları©, 2014, Hacettepe Üniversitesi

Copyright©, 2014 by Hacettepe University

ISBN: 978-975-491-367-5

Kitap İsteme Adresi

Hacettepe Üniversitesi

Kitap Satış Ofisi

Sıhhiye 06100, Ankara

Tel: (0 312) 305 14 87

Hacettepe Üniversitesi tarafından Hacettepe Üniversitesi Basımevi'ne
500 adet bastırılmıştır.

İçindekiler / Contents

Önsöz	vii
Éva Ágnes Csató: Research 1985 –	1
Aynur Abish <i>Balanij dünyege kelüwine baylanisti salttar</i> 'Customs concerning the birth of a child'	9
Sema Aslan Demir Türkmencede <i>eken</i>	21
Ahmet Aydemir Türkçede zarf-fiillerin bağlayıcılık işlevleri hakkında	31
Eyüp Bacanlı Türk Dillerinin şahıs zamirlerinde düzensizlikler	43
Ad Backus Living on the edge: Could Dutch Turkish become a peripheral Turkic language too?	63
Uwe Bläsing <i>Vol de nuit</i> : Ein sprachlich-kulinarisches Erlebnis über den Wolken	79
Bernt Brendemoen Some remarks on the infinitive in <i>-mA</i> in 17th century Ottoman Turkish	103
Christiane Bulut Relics of subordinative structures in Iran-Turkic	115
Joakim Enwall The paradox of ethnic elites: planning and maintenance of minority languages in the People's Republic of China	127
Mevlüt Erdem Türkçede çekim ve türetim morfolojisi ve sözlüklere yansımaları	141
Margarete I. Ersen-Rasch Noch einmal zur 3. Person Plural im Türkischen	151
Karina Firkaviçiütè Endangered Karaim in fight for life	175
Peter B. Golden Qıpçaq	183
Mevlüt Gültekin Türkler ağaçkakana ne derler?	203
Tooru Hayasi Temporal characteristics of the Turkish demonstrative <i>şu</i>	209
Annette Herkenrath The acquisition of <i>-DIK</i> and its communicative range in monolingual versus bilingual constellations	219
Henryk Jankowski Bikenesh Bakkal's proverbs and some features of the sound system of Crimean Karaim	237

Lars Johanson The decline of the Ottoman optative	253
Beste Kamali Scope of negation and phonological phrasing in Turkish	261
László Károly Türkçe yazılmış İslam tıp eserlerindeki şifalı dualar	279
Halina Kobeckaitė Vilnius'ta Doğubilim: Geçmişe bakış ve günümüzdeki durum	291
Raihan Muhamedowa Konuşulan Kazakçanın özellikleri	297
Irina Nevskaya Converbs as secondary resultative predicates in Turkic languages	305
Zsuzsanna Olach A comparative study of two evening prayers written in Karaim	313
Jochen Rehbein Fintheit – Deutsch, Japanisch und Türkisch im Vergleich	327
Julian Rentzsch Zur Rolle der Analogie in der Grammatikalisierung türkischer Modalauxiliare	357
Martine Robbeets A velar fricative in proto-Transeurasian	375
Gerjan van Schaaijk Complications in Turkish complementation: for Éva	401
Donald L. Stilo Areal factors and postverbal Patients in spoken Azerbaijani: a corpus-based study	417
Vügar Sultanzade Etymo-metaphorical symbols in Mihr and Mushtari	431
Fikret Turan Adventures of a mediaeval language book into modern times: Persistence of Şihâhu'l- 'Ajam in Ottoman language learning and its textual problems	441
Mustafa Uğurlu Lehçeler arası “dil katışımı” <i>Seydî 'Ali Reis'in Mir'atü'l-memâlik'i üzerine</i>	449
Abdurishid Yakup Two different <i>mu</i> in Modern Uyghur	461
Emine Yılmaz <i>Ferec ba'd eş-şidde, Behcetü'l hadâyık ve Kısas-ı enbiya</i> temelinde Eski Anadolu Türkçesinin sözcüklüğüne katkılar I	469
Ünal Zal Uppsala Üniversitesinde bulunan Türkçe eserler	479
Éva Ágnes Csató: List of publications 1985 –	487

Uppsala Üniversitesinde bulunan Türkçe eserler

Ünal Zal

*Uppsala University, Department of Linguistics and Philology.
E-mail: unalzal@gmail.com*

0. Giriş

Tarih boyunca Avrupa ülkeleriyle Türk dünyası arasındaki ilişkiler siyasi, ekonomik, kültürel vb. sebeplerden dolayı sürekli değişiklikler göstermiş, ama İsveç'in Türk dünyasıyla ilişkileri diğer Avrupa ülkelerine göre farklı bir çizgide seyretmiştir. Başlangıcı Vikingler dönemine kadar uzanan İsveç-Türk dünyası ilişkileri, 16. yüzyıldan itibaren İsveç'in Osmanlı İmparatorluğu ve Tatarlarla kurduğu yoğun diplomatik ilişkilerle güçlenerek gelişmiştir. Bu yoğun temaslar, İsveç'te Türk dillerine karşı akademik bir ilgiyi de beraberinde getirmiştir (Jarring 1977; Csató 2012). İskandinavya'nın en eski üniversitesi sayılan Uppsala Üniversitesi, bu akademik ilginin olduğu en önemli merkezdir. Başlangıcı 17. yüzyıla kadar uzanan İsveç'teki Türkoloji çalışmalarının devam ettiği üniversite, günümüzde de Türk dillerinin öğretildiği ve araştırıldığı bir merkez durumundadır (Csató 2012).

Türkoloji çalışmalarında köklü bir geçmişe sahip olan Uppsala Üniversitesinin, Carolina Rediviva Kütüphanesinde Osmanlı dönemine ait elyazması ve matbu eserlerden oluşan bir koleksiyon bulunmaktadır. Örneğin İbrahim Müteferrika'nın 1729-1743 yılları arasında bastığı 17 eserden biri hariç 16'sı bu koleksiyon içerisindedir. Eksik olan eserin ise İbrahim Müteferrika öldükten sonra 1845'te çıkarılan nüshası mevcuttur. Ayrıca kütüphanede diğer Türk dillerine ait çeşitli kitap, gazete vb. materyaller de bulunmaktadır.

Carolina Rediviva Kütüphanesinde ayrıca katalog içine alınmış yaklaşık 1000 kadar elyazması ve matbu kitap, çeşitli haritalar,¹ İsveç ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ticari ve diplomatik ilişkileri gösteren resmi yazışma metinleri ve fermanlar ile defter şeklinde yaklaşık 500 broşür mevcuttur. Bu kitap ve broşürler henüz dijital ortama aktarılmamış, sadece fişlemeleri yapılmıştır (Lewin & Löfgren 1992: 8-9).

Aşağıda Uppsala Üniversitesi Carolina Rediviva Kütüphanesindeki Türkçe elyazması ve matbu eserler üzerinde durulacaktır. Söz konusu kütüphanedeki eserlerin

¹ Kütüphanedeki Türkçe materyaller arasında Osmanlı dönemi İstanbul'una ait birçok harita, resim ve çizimler bulunmaktadır. Bunlardan biri de Marco de Broen adlı İsveçli bir tüccarın 17. yüzyılda İstanbul'a gerçekleştirdiği seyahat sırasında yaptığı, çeşitli parçalardan oluşan yaklaşık üç metrelik Boğaz panoramasıdır. Söz konusu bu panorama üzerine Uppsala Üniversitesi Diller Fakültesinde Johan Heldt bir doktora çalışması yapmaktadır.

tanıtıldığı kataloglardan biri Karl Vilhem Zetterstéen'e aittir. Bu katalogda yazar, elyazmalarını numaralandırması ve eserlerin herbirinin tanıtımının sonunda kütüphanedeki kayıt numarası için Nov. kısaltmasıyla başlayan bir sistem kullanmıştır. Çalışmamızda Zetterstéen'in kitabında verdiği sıra numaralarını "Nu.", kütüphanedeki kayıt numaralarını ise "Nov." şeklinde gösterdik. Söz konusu eserlerden faydalanmak isteyen araştırmacılar "Nov." numaralarını dikkate almalıdırlar.

1. Koleksiyonun oluşumu

Uppsala Üniversitesi Carolina Rediviva Kütüphanesindeki Türkçe elyazması ve matbu eserlerin büyük bir kısmı bağış, satın alma ve bir bölümü de hediye etme yoluyla bir araya getirilmiştir. Üniversitede çalışan oryantalistlerin büyük bir çoğunluğu vasiyetlerinde kitaplarını üniversite kütüphanesine bağışlamayı bir gelenek haline getirmişlerdir. Kütüphanede bulunan Türkçe elyazmalarının bir kısmı bu şekilde bir araya getirilmiştir. Bunun dışında İsveç'in İzmir büyükelçisi F. W. Spiegelthal, Beyrut elçisi J. Løytved ve Cezayir'in Saïda şehrinde görev yapan M. Rızcalla şahsi koleksiyonlarını üniversite kütüphanesine bağışlamışlardır.

Ayrıca Dr. F. R. Martin, Türkistan ve Kuzey Kafkasya'dan getirdiği Arapça, Farsça ve Türkçe eserlerden oluşan 412 kitabı üniversite kütüphanesine vermiştir.² İsveç Kralı 3. Gustaf Polyhistor Cristoph,³ Konsolos Lindeberg,⁴ Uppsala Üniversitesi rektörü Prof. Carl Aurivillius Brolén,⁵ Elisabeth Af Sillén,⁶ Landbergschen,⁷ W. Samuelsson,⁸ Magnus Eurén,⁹ Gurli Nordlöf,¹⁰ W. Gyllensvärd¹¹ ve Johannes Kolmodin gibi farklı birçok kişi de ellerindeki Türkçe eserleri Carolina Rediviva Kütüphanesine hediye etmişlerdir (Zetterstéen 1935).

Kütüphanede bulunan eserlerin temin edilmesinde emeği geçenler arasında Kolmodin isminin önemli bir yeri vardır. İstanbul'da uzun süre ikamet eden Johannes

² Bu eserler Nov. 96-507 arasına kayıtlıdır.

³ 655, 1, 2 numaralı eserleri hediye etmiştir.

⁴ 714,17 numaralı eser 1881 yılında Konsolos Lindeberg tarafından hediye edilmiştir.

⁵ 1911 yılında 714,14 numaralı eser rektör Prof. Carl Aurivillius Brolén tarafından hediye edilmiştir. Ayrıca 654-715 numaraları arasındaki eserler Prof. Carl Aurivillius Brolén'den kalan Arapça Farsça mektupların kopyalarından oluşmaktadır. Bu kopyalar ile orijinallerini ayırdetmek çok zordur.

⁶ 714,5 numaralı eser Mayıs 1932 yılında Elisabeth Af Sillén tarafından hediye edilmiştir.

⁷ 2. ciltteki 646-651 arasında yer alan eserleri bağışlamıştır.

⁸ 714,20 numaralı eser 28 Ekim 1932 yılında W. Samuelsson tarafından hediye edilmiştir.

⁹ 652 numaralı eser bir deste halinde kütüphaneye getirilmiştir. Bu eserlerin arasında Magnus Eurén'e ait doktora tezi de mevcuttur. Bu eserin de ona ait olma ihtimali yüksektir.

¹⁰ 722 numaralı eser bayan Gurli Nordlöf tarafından 11 Nisan 1934 yılında Stockholm'de satın alınıyor.

¹¹ 714,6 numaralı eseri 30 Ekim 1880 yılında W. Gyllensvärd isimli bir öğrenci tarafından kütüphaneye hediye edilmiştir.

Kolmodin birçok eseri Zetterstéen'in katalogunu tamamlamasından sonra İsveç'e getirmiş ve Mayıs 1933'te kütüphaneye hediye etmiştir.¹² 9 Ekim 1933'te ani ölümünden sonra da terekesinde doğu dillerine ait birçok eser ile başka koleksiyonlar bulunmuştur. Bunlardan bazılarını Zetterstéen kendisine ayırmış daha sonra ise kütüphane bu eserleri ondan satın almıştır (Zetterstéen 1935).¹³

Kütüphanedeki Arapça, Farsça ve Çağatayca elyazması eserlerin bir bölümü ise 1926, 1929 ve 1930 yıllarında İsveçli misyoner David Gustafsson tarafından Doğu Türkistan'ın Kaşgar şehrinden getirilmiş ve kütüphaneye satılmıştır (Zetterstéen 1935).¹⁴

İlerleyen yıllarda kütüphaneye benzer yollarla giren elyazması ve matbu eserlerin sayısındaki artış devam etmiştir. Bunlar arasında birçok din adamının kütüphaneye bıraktığı kitaplar¹⁵ ile Kahire'den satın alınan eserleri sayabiliriz.¹⁶

Bazı eserler açık artırma sonucu kütüphaneye kazandırılırken¹⁷ bazılarının kütüphaneye giriş tarihi belli değildir.¹⁸ Zetterstéen (1935), bir kısım kitapların ise uzun zamandan beri kütüphanede bulunduğunu belirtmektedir.¹⁹

Ayrıca Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid tarafından 1889 yılında Stockholm ve Oslo'da düzenlenen 8. Oryantalistik Kongresi sebebiyle İsveç Kralı II. Oscar'a hediye olarak gönderilen 5'i tarih, 7'si edebiyat olmak üzere toplam 12 eser de bu koleksiyon içerisinde yer almaktadır.²⁰ Bu eserler daha sonra İsveç Kralı tarafından Carolina Rediviva Kütüphanesine hediye edilmiştir (Zal 2013).

Karl Vilhelm Zetterstéen, elyazması ve matbu eserler üzerine yaptığı çalışmanın ikinci cildinin bitmesine yakın bir zamanda bile yeni kitapların kütüphaneye gelmeye devam ettiğini ifade eder.²¹

¹² Bunlar 659, 660, 664, 665, 667, 668, 670-674, 676, 681, 683, 685-687, 689, 695-713 ve 716 numaralı eserlerdir. Ayrıca 7 Haziran 1930 yılında 675 numaralı eser, 6 Eylülde ise 644, 648 ve 657 numaralı eserler Kolmodin tarafından üniversite kütüphanesine hediye edilmiştir.

¹³ Bunlar da 650, 661-663, 666, 669, 677-680, 682, 684, 688 ve 690-694 numaralı eserlerdir.

¹⁴ 645, 656, 717, 718, 719, 720 ve 721 numaralı eserleri bunlar arasında sayabiliriz.

¹⁵ 714 ve 718 numaralı kitapları bunlar arasında sayabiliriz.

¹⁶ 647-649 numaralı eserlerdir.

¹⁷ 714,16 numaralı eserler 17 Nisan 1918 yılında açık artırma sonucunda satın alınmıştır.

¹⁸ 714,15 numaralı eserlerin kütüphaneye giriş tarihi belli değildir. Son sayfaya düştüğü nota bakılacak olursa bu eserler büyük ihtimalle Sinolog olan çevirmen Kanzlei J. E. Ringström'e aittir.

¹⁹ Daha önceden kütüphanede bulunan eserlerin numaraları şunlardır: 652, 653, 655, 658 ve 714.

²⁰ Koleksiyonda bulunan *Harem-i Hümayun* adlı eser üzerindeki çalışmamız devam etmektedir.

²¹ Zetterstéen, Nils Östman tarafından hediye edilen 714, 25 numaralı eserleri buna örnek olarak verir.

2. Elyazması ve matbu eserler üzerine yapılan çalışmalar

Carolina Rediviva Kütüphanesinde bulunan Türkçe eserler üzerine Tornberg (1849), Zetterstéen (1900; 1930; 1935), Löfgren (1974), Johanson (1985), Lewin & Löfgren (1992) ile Muhaddis (2012; 2013) gibi araştırmacılar çeşitli çalışmalar yapmıştır. Çalışmamızda Carl Johan Tornberg ve Karl Vilhelm Zetterstéen tarafından katalogu yapılmış olan eserleri, Walther Björkman'ın ölümünden sonra kütüphaneye bağışlanan mirası (Zal, yayınlanacak), üniversite kütüphanesi tarafından Hellmut Ritter'den satın alınan 1269 elyazması ve matbu eserin mikrofilm koleksiyonunu ve son olarak da Ali Muhaddis tarafından hazırlanan Farsça eserler katalogunu dikkate aldık.

2.1. Carl Johan Tornberg katalogu

İsveçli Carl Johan Tornberg (1807-1877) oryantalistik alanındaki çalışmalarına Uppsala Üniversitesi teoloji ve doğu dilleri bölümlerinde başlamış, daha sonra bir süreliğine Paris'te devam etmiştir. Lund Üniversitesinde doğu dilleri profesörü olan Tornberg ilgilendiği alanlarla ilgili birçok yazı yazmış ve 1849 yılında Latince olarak hazırladığı bir katalogda da Uppsala Kraliyet Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan Arapça, Farsça eserlerin yanısıra, 238 adet Türkçe eseri de kayıt altına almıştır (Tornberg 1849). Tornberg, katalogun giriş yazısında, kütüphanedeki belge ve dökümanları ansiklopedik ve bibliyografik metinler, biyografik ve retorik eserler, sözlük, gramer, vezin, doğa tarihi ve tıp, felsefe, hukuk ve siyaset metinleri, mektuplar vb. oluşan 28 ana başlık halinde tasnif etmiştir.²² Kütüphanede bulunan tarihi belgeleri ise dünya tarihi, Mekke, Medine, Kudüs, Suriye, Mısır, Moritanya, Tatar, Osmanlı ve diğer Balkan bölgeleri gibi alt başlıklara ayırmıştır. Biyografik ve kozmobiografik metinlerle bilimsel ve matematiksel eserler de bu malzemenin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Kutsal kitaplar ve peygamberlere ait sözler gibi dini metinler, kehanet ve büyü kitapları, doktriner eserler ile ahlaki materyaller de ayrıca bu katalog içerisinde yer almaktadır. Katalogun bitimine ise sonradan kayıt altına alınan eserler ile kitap, yazar ve müstensih isimlerini içeren bir indeks eklenmiştir.

2.2. Karl Vilhelm Zetterstéen'in katalogu

Uppsala Üniversitesi kütüphanesindeki elyazmaları ve matbu eserler üzerine çalışan önemli araştırmacılardan biri de İsveçli oryantalist Karl Vilhelm Zetterstéen'dir (1866-1953).²³ Zetterstéen ilk olarak 1895-1904 yılları arasında Uppsala Üniversitesinde doçent olarak çalışmıştır. Sami dilleri profesörü olan Zetterstéen 1917 yılında Kur'an-ı Kerimi İsveççeye çevirmiş ve yayımlamıştır. Daha sonraki akademik hayatına Lund ve Uppsala Üniversitelerinde profesör olarak devam eden Zetterstéen,

²² Katalogda kaydı bulunan *Kırk Vezir Hikayeleri* adlı eser üzerindeki çalışmamız devam etmektedir.

²³ Almanca olarak iki cilt halinde hazırlanmış bu katalogun, makaleyi hazırlarken ihtiyaç duyduğum bölümlerinin tercümesinde bana yardımcı olan Prof. Dr. Éva Á. Csató Johanson ve Doç. Dr. Birsal Karakoç'a çok teşekkür ederim.

Uppsala Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan elyazmaları ve matbu eserlerin bir bölümü üzerine çalışmıştır. Zetterstéen'in toplam 35 yıl süren bu katalog çalışmasının ilk cildi 1930, ikinci cildi ise 1935 yılında yayımlanmıştır.

Zetterstéen, hazırlamış olduğu iki ciltlik bu katalogda Arapça, Farsça ve Türkçe elyazması ve matbu eserlerin transkripsiyonunu nasıl yaptığını anlattıktan sonra eserleri Arapça, Farsça ve Osmanlıca olmak üzere üç ana başlık, ayrıca bunlara bağlı alt başlıklar halinde tasnif etmiştir. Toplam 722 eserin bulunduğu her iki ciltteki Türkçe elyazması ve matbu eserlerin sayısı 186'dır. Bunlardan 86'sı Osmanlı Türkçesi, 100'ü ise Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır. Zetterstéen, hazırladığı her iki katalogda yer alan Türkçe elyazması ve matbu eserleri Osmanlı Türkçesi ve Çağatay Türkçesi şeklinde iki ana başlık altında incelemiştir.

Yazar, katalogun birinci cildinde Osmanlı Türkçesiyle yazılmış eserleri konularına göre sekiz alt başlık altında toplamıştır. 28 eserin tanıtıldığı bu cildin konu ve sayılarına göre dağılımı şu şekildedir: 1. Dilbilim (1 eser), 2. Teoloji ve hukuk (3 eser), 3. Tasavvuf (1 eser), 4. Tarih (11 eser), 5. Eğlence (1 eser), 6. Şiir (7 eser), 7. Şiir bilimi, stilistik ve mektuplar (2 eser), 8. Karışık eserler (2 eser).

Aynı ciltteki Çağatay Türkçesi ile yazılmış elyazması ve matbu eserler ise dört alt başlık halinde incelenmiştir. Toplam 95 Çağatayca elyazması ve matbu eserin bulunduğu bu cildin konu ve sayılarına göre dağılımı ise şu şekildedir: 1. Teoloji (45 eser), 2. Astroloji (2 eser), 3. Eğlence (12 eser), 4. Şiirler (29 eser), 5. Karışık eserler (7 eser).

Zetterstéen, bu katalogun ikinci cildinde yer alan Türkçe eserleri sadece Osmanlıca ve Çağatayca şeklinde iki ana başlık altında incelemiş, konularına göre bir tasnife tabi tutmamıştır. Bunun yanında Türkçe eserlerle ilgili bazı ekleme ve düzeltmeler yapan Zetterstéen²⁴ araştırmaları sonucunda bu zengin malzemeler hakkında eksik bilgileri de tamamlamıştır. Bu ciltte Türkçe olarak yazılan eser sayısı 63'tür. Bu eserlerden 58'i Osmanlı Türkçesi, geriye kalan 5'i ise Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır.

2.3. Walther Björkman'ın mirası

Uppsala Üniversitesindeki Türkçe elyazması ve matbu eserlerden bir bölümü ise İsveçli-Alman Türkolog Walther Björkman'ın (1896-1996) mirasıdır. Uppsala'da ilk Türk dilleri doçenti olan Björkman, Osmanlı araştırmaları üzerine tanınmış bir bilim adamıdır. *Ofen zur Türkenzeit* adlı doktora çalışmasını Macar başkentinin Osmanlı zamanındaki tarihi üzerine yapan Walther Björkman'ın bilimsel ilgisi özellikle tarih ve filoloji alanları üzerinde yoğunlaşmıştır. Hamburg'daki *Beiträge zur Geschichte der Staatskanzlei im islamischen Ägypten* (1928) konulu doçentlik tezi için Türkiye'de arşiv malzemeleri toplamıştır.

²⁴ Örneğin matbu eserler arasına karışmış olan 651 numaralı eser elyazmaları içerisine alınmıştır.

Walther Björkman'ın, Berlin doğu dilleri bölümünün yayınları arasında, *Orientalia Suecana*'da çok sayıda olmakla birlikte, ayrıca *İslam Ansiklopedisi*'nin her iki basımında da makaleleri yayımlamıştır. İsveç-Türk ilişkileri ile de ilgilenen Björkman'ın bu konu üzerine önemli araştırmaları olmuştur. Bunun yanısıra Björkman, Türkiye, Mısır, Irak ve Suriye'deki eğitim sistemleri, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye ve Mısır ilişkileri, Osmanlı Memluk ilişkileri, Prens Cem'in Mısır'da kaldığı zamanlarla ilgili de makaleler yazmıştır. 1950'li yıllarda ilk Türkçe mektup koleksiyonları hakkında bir makale yazan Björkman, Osmanlı edebiyatı tarihi üzerine geniş araştırmalar yapmıştır. Ayrıca *Fundamenta*'nın ikinci cildi için Eski Anadolu Türkçesi ve Klasik Osmanlı Türkçesi edebiyatı üzerine olan bölümleri kaleme almıştır (Johanson 1996-1997; Csató 2012).

Emekli olduktan sonra Uppsala'da yaşayan ve Uppsala Üniversitesinde Türkoloji dersleri veren Björkman'ın eserlerinin büyük bölümü ailesi tarafından antikacılara satılmıştır. Geriye kalan bir bölüm kitapları ise Uppsala Üniversitesi kütüphanesine bağışlanmıştır. Bağışlanan bu eserler arasında Arapça, Farsça, Almanca, Osmanlı Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile yazılmış kitaplar, 1944 yılında Azeri Türkçesiyle basılmış bir gazete ve *Ashab-ı Tarikat-ı Aliye*'ye ait bir de resimli harita bulunmaktadır.

Björkman'dan geriye kalan Osmanlıca eserler arasında *Hammer Tarihi* çevirisi, matbu basım romanlar; Çağatay Türkçesi ile yazılmış divanlar; yine Türkiye Türkçesi ile yazılmış tarih, edebiyat, folklor vb. alanlara ait eserler mevcuttur. Ayrıca 1928 yılında yapılan harf devrimi ve bunun öğretimine yönelik ders kitaplarını da yine bu miras içerisinde görebiliriz.

Şimdiye kadar bu malzemeler üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Tarafımızdan bu eserlerle ilgili 2013 yılı içerisinde bir katalog çalışması yapılmıştır. Çalışmamızın ilk aşamasında yaptığımız incelemede Arapça, Farsça ve Almanca eserlerin haricinde toplam 316 Türkçe eserin olduğunu tespit ettik. Bunların 218'i Osmanlı Türkçesiyle yazılmış matbu eserdir. Bunun haricinde Latin harfleriyle yazılmış Türkçe eser sayısı 91'dir. 5 eser ise Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır.

Çalışmamızın ikinci aşamasında ise bu eserleri konularına göre tasnif ettik. Walther Björkman'a ait mirasın içerisinde Osmanlı Türkçesiyle yazılmış Tarih (48 eser), Sanat tarihi (6 eser), Edebiyat (75 eser), Edebiyat tarihi (2 eser), Müzik (2 eser), Coğrafya (2 eser), Dil (6 eser), Sosyoloji (1 eser), Din (37 eser), Eğitim (10 eser), Tıp (5 eser), Biyografi (20 eser), Hukuk (1 eser), Ekonomi (1 eser), Ziraat (1 eser) ve Felsefe (1 eser) gibi farklı konularda yazılmış toplam 218 eser vardır.

Yine Latin harfleriyle yazılmış Türkçe eserler içerisinde ise Tarih (7 eser), Edebiyat (42 eser), Dil (12 eser), Sosyoloji (2 eser), Din (9 eser), Eğitim (9 eser), Biyografi (6 eser), Folklor (3 eser) ve Felsefe (1 eser) alanında toplam 91 eser olduğunu tespit ettik.

Çağatay Türkçesiyle yazılmış 5 eserin ise Edebiyat (1 eser), Din (3 eser) ve Biyografi (1 eser) konularında olduğunu gördük (Zal, yayınlanacak).

2.4. Hellmut Ritter'den satın alınan eserler

Uppsala Üniversitesi 1951 yılında, Alman oryantalist profesör Hellmut Ritter'in Arapça, Farsça ve Türkçe 1269 eserlik elyazmaları koleksiyonunu mikrofilm olarak satın almıştır. Ritter bu koleksiyonu kendi araştırmalarında kullanmış ve mikrofilmlerini de bu alanda çalışan meslektaşlarının çalışmalarını kolaylaştırmak için yapmıştır. Arapça koleksiyonu içerisinde özellikle tasavvuf edebiyatıyla ilgili eserler bulunmaktadır. Ayrıca bu koleksiyon içerisinde İslam öncesine ait şiirlerle Aristo, Platon, Ptolemy ve Pythagoras gibi bilginlere ait Yunancadan çevrilen klasik eserler de mevcuttur (Björkman 1971: 298).

Hellmut Ritter'in çalışmasında kullandığı eserlerin büyük çoğunluğu Türkiye'de İstanbul, Ankara, Bursa, Konya, Kayseri ve Manisa kütüphanelerinde bulunmaktadır. İsveçli oryantalist Prof. Bernard Lewin (1903-1979) bu elyazmalarının özel kartlardan oluşan bir kataloğunu yapmıştır. Lewin'in hazırlamış olduğu bu kart indeks çalışması Sami dilleri profesörü olarak çalışan Dr. Oscar Löfgren (1898-1992) tarafından hazırlanan kataloğun da temel malzemesi olarak kullanılmıştır.

Mikael Persenius 1991 yılında, Dr. Oscar Löfgren'in hazırladığı kataloğu gözden geçirmiş, eser 1992 yılında yayımlanmıştır. Persenius, yayınlanan bu kataloğun kullanımını kolaylaştırmak için çeşitli eklemeler yapmıştır. Öncelikle bütün başlıkları elyazmalarının mikrofilmleri ile tek tek karşılaştırarak kontrol etmiş, yazmalar hakkında destekleyici bilgiler vermiştir. İki kez kataloğa girmiş eserleri teke indirmiş, kitapların yazarlarının isimlerini standart bir hale getirmiştir. Yine yazarların isimlerini ölüm yıl dönümlerine göre düzenlemiş, eserlerin yazılış ve bitiriliş tarihlerini de katalogda göstermiştir.

Persenius, Ritter ve Rescher tarafından kataloğa eklenen bibliyografyaya, elyazmalarıyla ilgili tanıtma ve görüşlerin yer aldığı başka kaynaklar ile Oscar Löfgren tarafından kaynak gösterilen Fuat Sezgin'in *Geschichte des arabischen Schrifttums* (GAS) isimli sonradan yayınlanan eserlerini de eklemiştir.

Lewin ve Löfgren tarafından 1992 yılında hazırlanan bu katalog içerisinde sadece Arapça ve Farsça eserlere yer verilmiştir. Ama profesör Ritter'den satın alınan 1269 elyazmasına ait mikrofilm koleksiyonu üzerine yaptığımız araştırma sonucunda bu koleksiyonda 41 Türkçe eserin bulunduğu tespit edilmiştir.²⁵

2.5. Ali Muhaddis'in kataloğu

Ali Muhaddis 1949 tarihinde Tahran'da doğmuştur. 1985 yılında Tahran Üniversitesi Edebiyat Bölümünde doktorasını tamamlamıştır. Aynı bölümde birkaç yıl Farsça ve Arapça öğretmeni olarak çalışan Muhaddis, 1981-1986 yılları arasında İran Milli

²⁵ Bu eserler kütüphanede şu numaralarda kayıtlıdır: Nova 680, Nova 685 – Nova 689, Nova 692, Nova 693, Nova 699, Nova 704 – Nova 706, Nova 709 – Nova 712, Nova 714, – Nova 719, Nova 721, Nova 723, Nova 725 – Nova 730, Nova 733 – Nova 735, Nova 785, Nova 800 – Nova 804, Nova 808 ve Nova 811.

Kütüphanesi elyazmaları bölüm başkanlığı yapmıştır. 1995 yılından beri de Uppsala Üniversitesi Carolina Rediviva Kütüphanesinde görev yapmaktadır.

Muhaddis'in hazırladığı katalogta genellikle tarih, edebiyat ve tasavvuf konularına ait 72 Türkçe eser yer almaktadır. Bu eserleri Tornberg (1849) ve Zetterstéen'in (1930-1935) kataloglarındaki eserlerle karşılaştırdığımızda 30'unun Zetterstéen'in, geriye kalan 42'sinin ise Tornberg'in kataloğunda kayıtlı olduğunu tespit ettik.

Muhaddis'in hazırladığı katalog sadece Farsça eserler üzerinedir. Türkçe eserleri kataloğuna almasının sebebi ise bunların bazılarının içerisinde ya Farsça metinlerin olması ya da doğrudan doğruya Farsça-Türkçe eserler olmasıdır (Muhaddis 2012; 2013).

3. Sonuç

Uppsala Üniversitesindeki Türkoloji çalışmalarının başlangıcı İsveç-Türk ilişkilerine paralel olarak 17. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Üniversitenin Carolina Rediviva Kütüphanesinde Osmanlı dönemine ait elyazması ve matbu eserlerden oluşan değerli bir koleksiyon bulunmaktadır. Ayrıca kütüphanede diğer Türk dillerine ait çeşitli kitap, gazete vb. materyaller de vardır.

Koleksiyonun önemli bir bölümü Uppsala Üniversitesinde çalışan oryantalistlerin ölümünden sonra vasiyetleri gereği üniversitenin kütüphanesine bağışlanan kitaplardan, bir kısmı satın alınan ve bir kısmı da hediye yoluyla elde edilen eserlerden oluşmaktadır.

Üniversite kütüphanesinde bulunan elyazması ve matbu eserler üzerine Carl Johan Tornberg (1849), Karl Vilhem Zetterstéen (1900, 1930, 1935), Oscar Löfgren (1974), Bernard Lewin ve Oscar Löfgren (1992), Ali Muhaddis (2012, 2013) ve Ünal Zal (yayınlanacak) tarafından çeşitli katalog çalışmaları yapılmıştır.

Ayrıca Uppsala Üniversitesi Carolina Rediviva Kütüphanesinde bulunan Türkçe eserlerle ilgili olarak Prof. Dr. Éva Á. Csató Johanson'un başkanlığında bir proje çalışması devam etmektedir.

Kaynakça

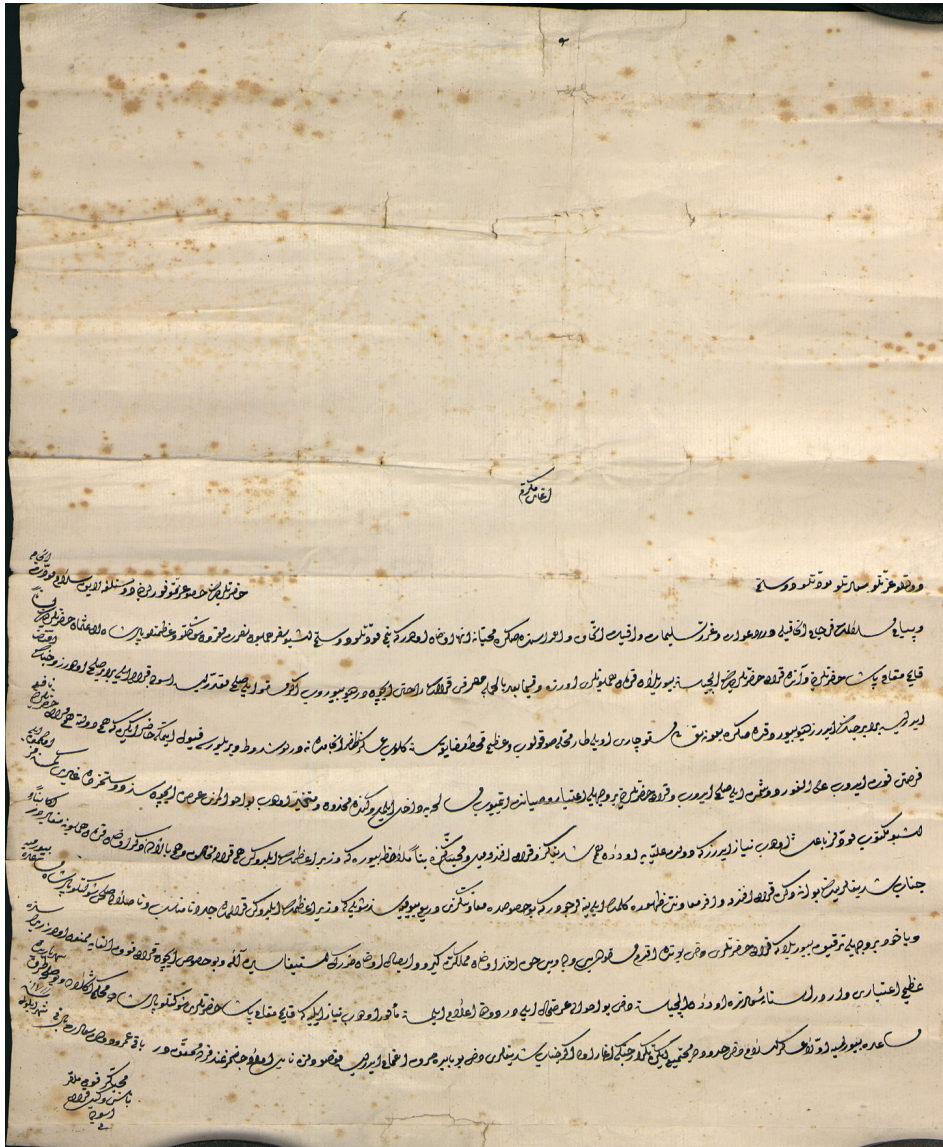
- Björkman, Walther 1971. Mikrofilmsammlung in Uppsala. *Der Islam* 47, 298.
- Csató, Éva Á. 2012. Uppsala Üniversitesi'nde Türkoloji çalışmaları. *Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu*. İstanbul.
- Jarring, Gunnar 1977. Tjurkologija v Švecii. *Sovetskaja tjurkologija* 3, 94–102. Türkçesi: 1980. *İsveç'te Türkoloji araştırmaları*. *Bellesten* 173, 125–136.
- Jarring, Gunnar. 1997. *Central Asian Turkic place-names: Lop Nor and Tarim area: an attempt at classification and explanation based on Sven Hedin's diaries and published works*. Stockholm: Sven Hedin Foundation, National Museum of Ethnography.

- Johanson, Lars 1985. Isfahan-Moskva-Uppsala. Kring några medelaserbejdjanska handskrifter och stationerna på deras väg. *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul, Meddelanden* 10, 26–44.
- Johanson, Lars 1996-1997. In Memoriam Walter Björkman (1996-1997). *Orientalia Suecana* XLV-XLVI, 5-7.
- Lewin, Bernhard & Löfgren, Oscar 1992. *Catalogue of the Arabic manuscripts in the Hellmut Ritter Microfilm Collection of the Uppsala University Library. Including Later Accessions*. Edited by Mikael Persenius. Preface by Trygve Kronholm. (Acta Universitatis Upsalensis) Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Löfgren, Oscar 1974. *Katalog über die äthiopischen Handschriften in der Universitätsbibliothek Uppsala; sowie Anhänge über äthiopische Handschriften in anderen Bibliotheken und in Privatbesitz in Schweden*. (Acta bibliothecae r. universitatis upsaliensis 18.) Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Muhaddis, Ali 2012. *Fihrist-i kitāb'hā-yi khaṭṭī-i fārsī dar kitābkhānih-'i dānishgāh-i Uppsala*. (Acta bibliothecae r. universitatis upsaliensis 45.) Uppsala: Uppsala University.
- Muhaddis, Ali 2013. *A concise catalogue of the Persian manuscripts in Uppsala University Library*. (Acta bibliothecae r. universitatis upsaliensis 47.) Uppsala: Uppsala University.
- Tornberg, C. G. 1849. *Codices Arabici, persici et Turcici Bibliothecae Regiae Universitatis Upsaliensis*. Lundae.
- Zal, Ünal 2013. Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit Tarafından İsveç Kralı II. Oscar'a hediye edilen Türkçe elyazması eserler. Bildiri metni: *The international exhibition and scientific conference "Science, technology and innovative technologies in the prosperous epoch of the powerful state"*, 12-14 Haziran, Aşgabat-Türkmenistan.
- Zal, Ünal (yayınlanacak). *Walther Björkman kataloğu*. Uppsala.
- Zetterstéen, Karl V. 1900. *Verzeichnis der hebräischen und aramäischen Handschriften der Kgl. Universitätsbibliothek zu Uppsala*. Lund.
- Zetterstéen, Karl V. 1930. *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Universitätsbibliothek zu Uppsala*. (Acta bibliothecae r. universitatis upsaliensis 3.) Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Zetterstéen, Karl V. 1935. *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Universitätsbibliothek zu Uppsala 2*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Uppsala Üniversitesinde bulunan Türkçe eserlerden birkaç örnek

Resim 1: Sultan II. Abdülhamid tarafından 1891 yılında Stockholm ve Oslo'da düzenlenen 8. Oryantalistik Kongresi münasebetiyle İsveç Kralı II. Oscar'a hediye olarak gönderilen eserlerden biri olan Harem-i Hümayun

Resim 2: İsveç ile Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik ilişkileri gösteren bir mektup. Söz konusu mektup 1711 yılında İsveç başvekili tarafından Osmanlı padişahına yazılmıştır.

Resim 3: Türk Dili Encümeni tarafından 1928 yılında Latin alfabesinin öğretimi amacıyla hazırlanmış olan ders kitabından bir sayfa